

MAGYAR KÖNYVESHÁZ

Egy latin verses Czobor-album. A magyar történelem régebbi évszázadaiban többször találkozunk a CZOBOR-családdal, az irodalomtörténet is számon tartja egy tagját, így mindenképpen magára vonja a figyelmet a brnoi Egyetemi Könyvtár „Sign. A. I. A. g. 2. Adl. Nr. 11.” jelzetű kolligátuma, mely mindeddig ismeretlen volt. A nyomtatvány címe: *In obitum magnifici D. Domini Emerici Czobor de Szent-Mihály, propalatini regni Hungariae, necnon Sacrae Caesareae Maiestatis consiliarii, ac regionum, totiusque regni cubiculariorum primarii, carmen funebre a studiosis, gymnasii Olomucensis, Societatis Iesu compositum. Cum facultate Reverendissimi D. Episcopi Olomucensis. Anno M. D. LXXXI.* Terjedelme az efféle alkalmi kiadványoknál megszokott néhány lap, jelen esetben 9 számozatlan levél.¹

A címlapon olvasható évszám több vonatkozásban is értékes következtetés alapjául szolgál. Mindenekelőtt teljes bizonyossággal tisztázza CZOBOR Imre elhalálozási évét, melyről eddig csak annyit tudtunk, hogy 1580 után következett be.² Ugyanakkor némi segítséget nyújt a *Chariclea*-fordító CZOBOR Mihály születési évének közelebbi megállapításához is. Ha ugyanis igaz az, hogy Mihály alig 15 éves korában vesztette el apját,³ (most már tudjuk, hogy ez 1581-ben történt), akkor nem 1570 körül született, hanem az 1560-as évek második felében, kb. 1566—1567 táján.

Az olomouci jezsuiták nyomdájában készült, eléggé megkopott betűkkel nyomtatott füzet négy latin nyelvű verset tartalmaz, a címben olvasható „in obitum” ellenére azonban nem CZOBOR Imre halálára, hanem halála alkalmából íródtak. Kitetszik ez abból, hogy csak az első három vers búcsúztatja őt, míg a negyedik a legidősebb fiúhoz, CZOBOR Mártonhoz szól. Vagyis nem annyira gyászversek gyűjteményéről, mint inkább verses CZOBOR-albumról van szó.

A CZOBOR-album jelentősége nem csupán annyi, hogy vele tovább szaporodott a külföldön és nem magyar nyelven kiadott nyomtatványok sora, hanem ennél több: olyan irodalmi alkotásra leltünk benne, amely részben a magyar turcica-irodalom XVI. századi anyagát színezi, részben pedig KERMENDI Ábel személyében új diákköltővel ismeret meg bennünket.

Mivel az album versei nem kizárólag az ő szerzeményei (ebben a műfajban ez természetes is), hamar feltűnik az a középponti szerep, amelyet műveivel tölt be a kiadványban. A CZOBOR Imrét búcsúztató három halotti vers közül az övét fogja közre első helyen egy névtelen mű *In obitum generosi ac magnifici Domini, Domini Emerici Czobor regni Hungariae propalatini* címmel, harmadik helyen pedig egy *In laudem eiusdem D.*

¹ Mikrofilmje az MTA Irodalomtörténeti Intézete könyvtárában. MFC 14.

² NAGY Iván: *Magyarország családai*, III. köt. Pest, 1858. 208.

³ ZSÁK I. Adolf: *Czobor Mihály, a Chariclea első magyar fordítója*. Irod. tört. Közl. 1901. 54—55.

IN OBI-

TVM MAGNIFICI

D. DOMINI EMERICI

Czobor de Szent Mihály, Pro

palatini regni Hungariæ, nec nõ

Sacræ Cæsareæ Maiestatis cons

filiarij, ac regionum, totiusq; res

gni cubiculariorum primarij,

carmen funebre

à

Studiosis Gymnasij Olomucensis,

Sociæ Iesu compositum,

CVM FACVLTA TE RE,

uerendissimi D. Episcopi

Olomucensis,

Anno

M. D. LXXXI,

(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)(o)

Domini Emerici Czobor a Luca Doctorio című terjedelmes versezet (ki ez a Lukács deák, nem tudjuk). KERMENDI Ábel két verse tehát exponált helyet kapott: *Ad eundem magnificum D. Emericum Czobor* c. elégiájával a sirató versek tengelyében helyezkedik el, az album záródarabjában viszont rövid buzdító versével leendő patrónusához intézi szavait.

KERMENDI versei szubjektivitás tekintetében elmaradnak a többiekétől, soraiiban viszonylag kevés hely marad a személyes fájdalom kifejezésére. Viszont annál több utalás szövi át szövegét a törökkérdésre vonatkozóan. Bár ez a motívum a CZOBOR-család belső problémáival függ össze — Bodrog megyei birtokain Mohamed hivei „gazdálkodnak” ekkor — végső fokon mégis ezzel emeli az albumot a turcica-irodalom szintjére. Költészetének ez a tendenciózus, az egyéninek a közéletivel összefonódó hazafias hangszerelese őszintén hitelesnek fogadható el. Fráziskészlete és használatának mechanizmusa ennél sablonosabb: a panegyricusok retorikájának szellemét sugallja. CZOBOR Imre jó tulajdonságait ennek értelmében fogalmazza meg szuperlatívuszokban és ennek megfelelően emeli heroikus magasságokba tényleges érdemei súlyát is.

Ecce Czobor moritur, moritur bellator Achilles,
Qui Mahometigenas stravit persaepe cruentos,
Et strictum iugulis hostilibus abdidit ensem.
Lubrica saxa madent profuso sanguine: campus
Belli signa refert, scabros caede rubescunt
Riparum anfractus: spumant fluosa(?) cruore
Flumina: fama viget totum vulgata per orbem.

Emellett KERMENDI élményvilágának, szókincsének egyaránt szűk volta zavarja az olvasót: valamennyi az iskolai görög-latin mitológiára és az ott olvasott auktorokra, főképp VERGILIUSRA, OVIDIUSRA és HORATIUSRA vezethető vissza.

A halottsirató versek múltba néző szemléletével merőben ellentétes hangot üt meg a költő kötetzáró versében, CZOBOR Mártonhoz intézett rövid carmen cohortatoriumban. Ebben biztatja őt: haladjon bátor lendülettel apja nyomdokain, előkészíti a jövőbeni nagy feladatokra és amint a költészeti konvenciók előírják, nemcsak egy család, de az egész ország vágyainak és reményeinek beteljesítőjeként ünnepli ifjú mecénását:

Perge igitur princeps clarissime perge: superbos
Armis funde hostes, patriam tutare labentem,
Confirma leges, belli compesce tumultus.

Az újonnan előkerült nyomtatvány, mint ismeretlen hungaricum (pótlásképpen Szabó Károly III. Kötetéhez) és mint újabb magyar turcica (az eddig ugyancsak ismeretlen KERMENDI Ábel verseivel): kétségtelenül méltók a figyelemre.

V. KOVÁCS SÁNDOR

Javaslat Pázmány Imádságos könyvének kiadására. A NÁDASDY család nádasdlányi levéltárának missilisei között akadtam ZAVATKAY György jezsuita levelére, amelyben ROTTAL János gróf segítségét kéri PÁZMÁNY Péter Imádságos könyve kiadásához. ZAVATKAY (1630—1675) nem tartozott a sokat szereplő, közismert jezsuiták közé. A nagyszombati jezsuita rendházban töltötte csaknem egész életét. Tanított a gimnáziumban, majd az egyetem teológiai fakultásán.¹ ROTTAL János ezidőben a bécsi udvar teljhatalmú megbízottja, aki a WESSELÉNYI-összeesküvést követő vizsgálatot írá-

¹ SOMMERVOGEL, Carlos S. I.: *Bibliothèque de la compagnie de Jésus*. Bibliographie. Bruxelles — Paris, 1898. Tom. VIII. 1471—1472

nyitotta. Ezideig mecénási tevékenységéről mitsem tudunk és ZAVATKAY javaslatának eredményét sem ismerjük. Legalább is olyan kiadásról, amelyet kapcsolatba hozhatnánk ROTTAL nevével nem tudnak. PÁZMÁNY műve ez időben három kiadásban jelent meg. 1665-ben SZÉCHY Mária, WESSELÉNYI Ferencné, 1674-ben, HÉDERVÁRY Kata, VICZAY János özvegye költségén, a harmadik Lőcsén, 1674-ben.² Az 1665. évi bécsi kiadás ajánlása a következőket mondja: „Eszedbe vetted úgy vélem, es azért midön hallottad, hogy annyira el fogyot ez az imádságos könyv, Kogy (!) sokan keresik és nem tehetik szerit, aianlottad io akaratotad: melybe vettetet remenessgel uyonna ki nyomtattatott sok istenfelő keresztényeknek és kiváltképpen az Anyaszentegyházat ronto eretnekségekből mostanába szaporan az egyedől üdvösséges és igaz Romai hitre meg terő lelkeknek vigasztalására, es igaz ahitatossagha elő menetelére.”³ Tehát PÁZMÁNY műve keresett volt, de ezt az igényt a bécsi RICHEZ nyomdában készült, művészi képekkel díszes kiadás nem elégíthette ki. Hiszen árát csak a módosabbak tudták megfizetni. A továbbra is fennálló hiányt akarta ZAVATKAY pótolni. Figyelemre méltó javaslatában az, hogy kétszáz forint támogatás ellenében 2000 példányt nyomtatna. Hogy az 1674. évi két kiadáshoz volna-e ZAVATKAYnak, vagy ROTTALnak köze nem tudjuk. A lőcsei protestáns nyomda eleve nem jöhet számításba. Hogy HÉDERVÁRY Katalin micsoda indítás alapján vállalta a kiadás költségeit, nem ismeretes. Mindenesetre ZAVATKAY György levele érdekes adalék könyvkiadásunk történetében

Kegyelmes Nagos Urá

Iñ sok lelki és testi vigasztalásokkal, es áldásokkal boldogicha Nagodát.

Kegyelmes Uram, sok böchületes emberek ösztönzése, es aytatos szivek kívánsága viszen rea hogy ez kis irasommal alazatossan búrólok lábaihoz Nagodnak, mint fő oszlopának országunknak. Kerem azert alazatossan Nagodát tekinche megh kegyes szemmel imádságos könyveknek Országunkban szük voltát, es á Boldogh emlekezetü Cardinal Pazmany Peter Urá Eo Naga imádsagos könyvenek ki nyomtatását méltosagos neve ala venni, es költségevel ki nyomtattatni ne neheztelleyen, várván: Istentol ezer annyval megh térítését. Ez a könyv ugy alkalmaztatatos minden rendbéli emberek elméiéhez, hogy valaki együgyü Isten félo lelekkel gyakran es figyelmissen olvassa, könnyen eszébe veheti, mint nevededik naponként sziveben, mint az Isteni szeretetnek tüze, mint egyéb iosagos chelekedeteknek tüze. Innet vagyon, hogy az uy Parochiakban es Templomokban kösség előt Praedikalo szekből sok helyeken, ahol szerit tehetik, nagy lelkek vigasztalásával olvassak, ahol pedig szerit nem tehetik nagy kivansággal kerik es sürgetik, hogy ki nyomattassam. Ha Nagod azokon nemteyörülmi meltoztatik, a mint kétségem sinch benne, letenne a penzt P. Rukel Uramnal es o Kglme kezemhez szolgaltatna, avagy pedig Pongracz Püspök Urá Eo Naga által küldene, mingyart hozza fognek a könyvhez. Kévantatnek pedig legalab két száz forint, hogy valami Ketezerig ki nyomtatnam. Nagodtol mint kegyelmes Uramtol vigasztalo választ varvan Iñ gondviselése alá aialom Nagodát, magamot pedig kegyelmes gratiaiába.

Datü Tyrñ. 7. Marty

Nagodnäk mint Kglmës Uramnäk

1672

Alázatos Regi Káplannya

Zavatkay György
JESUS Társasagabol

OL Nádasdy család Nádasdladányi lt. Levelezések. A. V. Nro. 688.

JENEI FERENC

² SZABÓ Károly: RMK I. 1021, Bécs 1665, I. 1168, Lőcse 1674, I. 1171, Nagyszombat 1674

³ Cardinal Pázmány Péter *Imádságos könyve*, Bécs 1665.